

Martin Luther

munk – oprører – reformator

Martin Schwarz Lausten

Martin Schwarz Lausten

Martin Luther

munk – oprører – reformator

ALFA

Martin Schwarz Lausten:

Martin Luther – munk, oprører, reformator

Copyright © Forfatteren og Forlaget Alfa, 2005

ISBN 87-91191-14-9

Omslag: RPC – Religionspædagogisk Center. Grafisk tilrettelæggelse og billedbebejdning af Maj-Britt Boa efter maleri af Lucas Cranach I *Portræt af Martin Luther, 1529*

Sat med Adobe Garamond og Helvetica på RPC – Religionspædagogisk Center.

Tryk: Narayana Press, Odder

For enkelte billeder i denne bog er det ikke lykkedes at finde frem til den retmæssige indehaver af ophavsrettighederne. Såfremt forlaget derfor måtte have krænket ophavsretten, er det sket utilsigtet. Retmæssige krav i denne forbindelse vil selvfølgelig blive honoreret, som havde vi indhentet tilladelse i forvejen.

Alle rettigheder forbeholdes. Mekanisk, fotografisk, digital eller anden gengivelse af denne bog eller dele heraf er kun tilladt i overensstemmelse med overenskomst mellem Undervisningsministeriet og CopyDan eller med forlagets skriftlige samtykke. Enhver anden gengivelse af denne bog er ikke tilladt ifølge gældende dansk lov om ophavsret.

Forlaget ALFA
Frederiksberg Allé 10
1820 Frederiksberg C
[www. ForlagetAlfa.dk](http://www.ForlagetAlfa.dk)

INDHOLD

Forord

Fra bondesøn til munk

Tiden og familien 9 – Skoleelev og student 11

Munk i Augustinerklosteret 15 – Pilgrim i Rom 21

Klosterkampen i Wittenberg og dens følger

Anfægtelser og studier 24 – Den reformatoriske opdagelse 28

Teseopslaget i Wittenberg 30 – De reformatoriske hovedskrifter 34

»På bålet med ham!« Pavestolens reaktion

Diskussioner og kætterproces 41 – Luthers bøger brændes.

Luther brænder pavenes bulle 44 – Forhør og dom i Worms 46

I skjul på fæstningen Wartburg

Teolog i fuglenes rige 51 – Bibelsyn. Bibellasning. Bibelkritik 54

Menighedens prædikant og salmedigter

Menigheden 58 – Luthers prædikener 62 – Salmedigteren 67

Luther og kunst

Billeder i kirker 72 – Billeder i bøger 75 – Musik 76 – Slotskirken i Torgau 78

Sociale problemer

De fattige 81 – Erhvervslivet 84

Opgør med modstandere

*Sværmerne i Wittenberg 88 – De oprørske bønder 93 – Gendøberne 96
– Humanisterne 98*

Dagliglivet i Wittenberg

*Munken og nonnen gifter sig 100 – Omkring Luthers bord 108
Jeg var i helvede... mistede helt Kristus 109 – Wittenberg, den lille, arme by 112*

Kristendom og politik

De to øvrigheder 115 – Luther som øvrighedens rådgiver 123

Universitets- og skolevæsen

*Universitetet i Wittenberg 128 – ‘Den lille græker’, Philipp Melanchthon 130
Luthers forelæsninger 133 – Skolerne 137*

Udbredelsen af Luthers tanker

Kejserens og fyrsternes politik 139 – Bekendelse og oprustning 143

Et katolsk/protestantisk kirkemøde?

*Luthers krav om kirkemøde 151 – Pavens gesandt besøger Luther 152
Luther og de evangeliske afviser kirkemødet 153 – Pavedjævelen i Rom 154*

Luthers sidste år og død

*Guds og menneskers fjende, paven 156 – Væk med dem! Luther og jøderne 158
Vi er tiggere, Luthers død 165*

Oplæg til studiekredsarbejde

Det kirkelige liv 171 – Det politiske liv 174 – Erhvervslivet 176 – Kulturlivet 176

Tidstavle 178

Litteratur 182

Person- og stedregister 185

Martin Luther er en af de personer, som har haft den allerstørste indflydelse i Vestens historie. På grundlag af hårde personlige kampe og overvejelser omkring troen og frelsen og efter årelange teologiske studier gjorde han op med den romersk-katolske kirke og pavedømmet. Det førte til et brud med kirken, idet paven og kejseren udstødte Luther af kirken og dømte ham fredløs. Luther trodsede faren og tog kampen op, og med hjælp fra de efterhånden mange tilhængere rullede reformationen ind over mange lande.

Luthers nye syn på kristendommen betød en total ændring af forholdet mellem mennesket og Gud, af præsteembedet, kirken, sakramenterne og af forholdet mellem kirken og den verdslige øvrighed. I denne bog skildres denne udvikling, som ses i nøje sammenhæng med Luthers liv og omgivelser og den tid, han levede i.

Luther var og er en omdiskuteret personlighed. Han fik glødende tilhængere, som i flere tilfælde måtte bøde med livet, fordi de støttede ham og hans teologi. Han fik fjender, som påførte riget en religionskrig for at udrydde hans bevægelse. Han var skarpsindig som teolog, kunne udtrykke sig jævnt, folkeligt og ydmygt i andagtsskrifter og salmer, og han kunne kaste sig ud i de mest vulgære og grovkornede angreb mod modstandere som paven og hans teologer, evangeliske karismatikere, gendøbere og jøder.

Bogen er en præsentation af Martin Luther og hans tid. Udover en historisk gennemgang af denne fascinerende og sammensatte personlighed, hans liv, virke og tanker i det brydningfyldte 1500-tal, giver bogen også en introduktion både til Luthers centrale teologiske skrifter og værker – de der blev årsagen til reformationen og indførelsen af den evangelisk-lutherske kirke – og til hans syn på politik, fattigforsorg, skole og undervisning.

Bogen er således tænkt som en introduktion til Luther, et overblik over hans virksomhed og tanker, og det er mit håb, at den kan inspirere til videre læsning. I slutningen er anført litteratur, som kan anvendes til det.

I lighed med de andre bind i denne serie er der nævnt nogle spørgsmål og emner, som kan anvendes i undervisningssammenhæng og studiekredse. Spørgsmålene lægger op til diskussion af Luthers tanker og holdninger og på baggrund af dem ligeledes til overvejelser af nutidige udfordringer. Adskillige steder bringes uddrag af Luthers skrifter. I parentes efter citaterne henvises til den bog i litteraturlisten, hvorfra de stammer.

København den 5. januar 2005

Martin Schwarz Lausten

PERSON- OG STEDREGISTER

- Agricola, Johann 52
Albrecht af Brandenburg 32 f.
Albrecht af Mainz 101
Aleander, Hieronymus 44, 49
Altdorfer, Erhard 76
Amsdorff, Nicolaus von 101
Andersen, Svend 176
Anna, helgen 14, 22
Aristoteles 29, 128 ff.
Athen 74
Augsburg 33, 43, 133, 142, 147 ff.
Augustin, Aurelius 21, 25, 29, 41, 130
- Babylon 39, 169
Basel 92
Berndt, Ambrosius 104
Birgitta af Vadstena 22
Bologna 21
Bora, Katharina von 101, 134
Bora, Magdalena von 106
Bramante, Donato 21
Brück, Georg 168
Bruxelles 67
Bugenhagen, Johann 63f., 102 f., 110 ff., 168
Burer, Albert 65
Burgund 140
- Cajetan, Thomas 42f.
Campeggio, Lorenzo 150
Cato, Dionysius 85
Christian d. 2. 49, 54, 65, 92 f., 101, 108 f., 114, 121 f.
Christian d. 3. 42, 49, 55, 63f., 74, 87, 102, 123, 127, 135 f., 142, 153 f., 170
Christian, hertug, se Chr.d.3.
Christina, g.m. Philipp af Hessen 125

Clemens d. 7 147
Coburg 105 f., 147
Cochlæus, Johann 145
Cranach, Lucas, d. Yngre 34, 75, 79, 167
Cranach, Lucas, d. Ældre 11, 34, 40, 75, 79, 101, 155 ff.
Cruciger, Caspar 135, 168

Danmark 15, 42, 49 ff., 60, 64 ff., 88, 92, 98, 108 f., 122 f., 135, 142, 153 f., 164,
172, 175
David 13, 28, 52, 55, 71, 76 f., 148, 158, 166 f.
Dantiscus, Johannes 109
Dietrich, Veit 63
Domingo 15

Eck, Johann 42 ff., 147 ff.
Eisenach 12, 51, 105
Eisleben 10, 165 ff.
Elias 79
Elisabeth af Brandenburg 42
Elstertor 168
Emser, Hieronymus 89
Erasmus af Rotterdam 44, 54 f., 98f., 103, 130
Erfurt 13 ff., 20, 25, 47
Esajas 133
Eschen, Johann van den 67

Ferdinand, konge 143
Frankenhausen 96
Frankrig 142 f., 147
Frans af Assisi 15
Frans d. 1. konge 140, 147
Frederik den Vise 24, 43 ff., 90 f.
Frederik d. 1. 49

Georg af Sachsen 42, 115, 118, 125
Grundtvig, N.F. S. 158
Grækenland 66

Gutenberg, Johann 34
Göttingen 142

Haderslev 142
Hagenau 105
Halle 168
Hamburg 63, 142
Heidelberg 41, 131
Hellige trappe, s. Scala Sancta
Hessen 126 f., 142
Hieronymus 134
Hitler, A. 175
Hofmann, Melchior 97
Holbein, Hans 103
Holsten 49, 97
Hubmaier, Balthasar 97
Hus, Johann 42

Illyrien 152
Indien 10
Ingolstadt 42
Isabella 66, 121
Italien 10, 21, 66, 140
Iversen, Hans Raun 174

Jakob 56
Jena 64, 111
Jerusalem 23, 35, 66 f., 114, 161
Joachim I. af Brandenburg 42, 49
Johann Friedrich 153, 160, 168
Johannes Døberen 170
Jonas, Jost 106
Jonas, Justus 106, 167 f.
Josel af Rosheim 160
Judas 98
Julius II 21

Karl d. 5. 9, 46 ff., 66, 72, 121, 126 f., 140 f., 147, 151
Karl d. Store 72
Karlstadt, Andreas Bodenstein von 42, 73, 89 ff., 96 f., 130
Kalundborg 121
Katharina, se Bora
Kjærgaard, J. 177
Kolding 64
Kursachsen 116, 143
København 64 f., 93, 133

Latomus, Jacobus 52
Lausten, Martin Schwarz 175
Leipzig 42, 113
Leisnig 83
Lemp, Jakob 89
Leo d. 10 41 ff., 89
Louvain 42, 52, 68
Lukas 20
Luther, Elisabeth 106
Luther, Hans (L.'s far) 10 ff.
Luther, Hans 104ff.
Luther, Margarethe 106
Luther, Martin (f. 1531) 106
Luther, Magdalene 106, 147
Luther, Paul 106
Lübeck 121, 142

Magdeburg 12, 142
Major, Georg 104
Mansfeld 10 ff., 142
Marburg 103, 146
Margaretha von der Saale 125 f.
Maria, Jesu moder 14 f., 21, 52, 76, 109, 174
Martinsen, Hans L. 174
Melanchthon, Lippus 106
Melanchthon, Philipp 33, 65, 87, 97, 101 ff., 110 ff., 126, 130 ff., 147 ff., 164,
168, 170

Mexico 10
Miltitz, Karl von 43
Monte Pincio 21
Moses 76, 79
Murner, Thomas 89
Müntzer, Thomas 90, 93 ff., 96 f., 130

Nederlandene 44, 68, 121, 140
Nürnberg 83, 142, 164
Nørgaard-Højen, P. 174

Occam, William 26
Orlamünde 92

Palladius, Peder 135
Paul III 152 f., 156
Paulus 22, 28 f., 41, 55 f., 74, 116, 125, 133 f., 149, 170
Peter 22, 36, 55 f., 116
Peter Lombarden 20, 129
Peterskirken, Rom 23, 33
Philipp af Hessen 125 ff., 146, 156
Piazza del Popolo
Pinturicchio

Rhau, Georg 77
Rom 21 ff., 31, 35 ff., 41 ff., 49, 58, 66, 98, 109, 114, 116, 139, 152, 154, 157
Rörer, Georg 63 ff., 111

Sachsen 21
Scala Sancta 22, 31
Schiefer, Wolf 104
Schwarzburg, Günther von 104
Schweiz 21, 96, 124, 142
Schmalkalden 111, 153
Schurf, Hieronymus 168
Schwaben 94
Sforza, Ascanio 21

Slesvig 97
Spalatin, Georg 43 ff., 52, 68 f., 101, 121
Spanien 140
Speyer 143, 147, 156
Staupitz, Johann von 18, 24, 26 f., 43
Stotternheim 14 f., 20
Stralsund 142
Sverige 142
Sülstorf 102ff., 113
Sydamerika 10, 140
Sønderborg 108, 121
S. Croce in Gerusalemme 23
S. Lorenzo fuori le Mura 23
S. Maria del Popolo 21
S. Maria Maggiore 23
S. Paolo fuori le Mura 22
S. Sebastiano 22

Tausen, Hans 68
Tetzel, Johann 31 f., 41 ff.
Torgau 78, 100, 107
Tübingen 131
Tyrkerne 156

Walther, Johann 76
Wartburg 51 ff., 73, 88 ff., 109, 123
Weimar 104
Vergerio, Peter Paul 152
Wien 97
Wilhelm af Anhalt 12
Wittenberg 20, 24 ff., 30 ff., 41 ff., 52, 59, 62 ff., 73, 83, 87 ff., 100 ff., 111 ff.,
121 ff., 128 ff., 150 f., 164, 168
Worms 46 ff., 123, 142 f., 164
Vos, Heinrich 67

Zeitz 113
Zwickau 90

Zwilling, Gabriel 90

Zwingli, Huldrych 103, 142 ff.

Zürich 164

Østrig 140